

MÜNŞEAT MECMUALARI VE XV. YÜZYILDAN BİR MÜNŞEAT ÖRNEĞİ

Özet: Bu metinde 1499-1501 yılları arasında Venediklilere karşı bir deniz seferiyle Mora Yarımadasındaki Moton, Koron ve İnebahtı'nın fethinin Münşeât Mecmualarına yansımalarının örneği incelenecektir. Bu örnek, II. Bayezid döneminde, Tâci-zâde Sa'dî Çelebi'nin tertip ettiği münşeât mecmuasından bir örnektir. Ayrıca aynı olay Lâmi'î Çelebi tarafından da kaleme alınmıştır. Tâci-zâde Sa'dî Çelebi'nin nesir münşeât örneği bu mensur fetihname ile mukayese edilecektir.

Anahtar Kelimeler; Münşeât Mecmuaları, İnebahtı Moton Koron Fethi, Tâci Bey, Tâci-zâde Sa'dî Çelebi, Lami'î Çelebi

MECMUA OF MÜNŞEAT AND AN EXAMPLE FROM XVTH CENTURY

Abstract: In this paper, the naval expedition against the Venetians between the years 1499-1501, victory of Moton, Koron and İnebahtı which is situated on the Mora Peninsula a reflection of mecmuas will be examined. This münşeât is an example from Tâci-zâde Sa'dî Çelebi's münşeât mecmua's which was ordered in the time of Bayezid II. Same event was penned by Lâmi'î Çelebi on the mecmua. We will compare these two works (Tâci-zâde Sa'dî Çelebi and Lâmi'î Çelebi's) about the same incident.

Abstract: Mecmua of Münşeât, The Victory of İnebahtı Moton Koron, Taci Bey, Tâci-zâde Sa'dî Çelebi, Lâmi'î Çelebi

Tarihî kaynaklara göre Mora Yarımadasındaki Moton, Koron ve İnebahtı Venediklilere karşı bir deniz seferiyle 1499-1501 yılları arasında Osmanlılar tarafından fethedilmiştir. II. Bayezid döneminde Tâci-zâde Sa'dî Çelebi'nin tertip ettiği münşeât mecmuasında deniz savaşı neticesi gerçekleşen bu fetihden bahsedilmiştir. Aynı olay Lâmi'î Çelebi tarafından da kaleme alınmıştır. Bu tarzda edebiyat ve tarih açısından önemli olan metinler ve fetihname münşeâtı ve bunların değerlendirilmesinin ilmî çalışmalara ışık tutacağı düşüncesindeyiz. Tâci-zâde Sa'dî Çelebi'nin münşeâtının Lâmi'î Çelebi'nin eseriyle aynı konuda ve mensur olması, münşeât mecmualarının

* Yrd. Doç. Dr.; Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi.

tanıtılması ve önemlerinin vurgulanması bakımından tebliğ konusu olarak ele alınmıştır. İnebahtı, Moton ve Koron Fetihnamesi'nden ve onun Tâci-zâde münşeâtına yansımından önce Türk edebiyat tarihinde bir yazım türü olarak münşeattan ve münşeât mecmualarından biraz bahsetmeyi uygun bulduk.

Divan Edebiyatında genellikle nesir karşılığı, bir şeyi meydana getiren bina eden manasına, inşa; nâsir yerine münşi sıfatı kullanılır. Münşi, edebî ilimlere vâkif, bir maddeyi mensur olarak ve kusursuz bir şekilde kaleme alabilen kâtip demektir. Münşiler resmî belgeleri kusursuz olarak yazma hünlerine sahip olan kişilerdir. Bu meslek sahibi kişilerin çoğu mektupçuluk, vak'a-nüvislik, reisü'l-küttaplık, sadrazamlık gibi yüksek memuriyetlerde bulunan kişiler ve şairler, müderrisler gibi ilim adamlarıdır (Tansel, 1964: 386). Düz yazı, nesir anlamındaki inşa masdarından türeyen münşeât kelimesi, münşi adı verilen devlet teşkilatında çalışan nişancı ya da kâtiplerin yazdığı veya şair ve edebiyatçıların kaleme aldığı her çeşit sanatlı düz yazıya ve bu yazıların toplandığı kitaplara verilen ad olarak kullanılmıştır (Uzun, 2002: 18). Fars ve Türk edebiyatında münşeât, mektubat karşılığı olarak da yer almaktadır.

Mecmua ise, kelime anlamı olarak toplanıp biriktirilmiş biraraya getirilmiş, seçilmiş yazıların, şiirlerin toplandığı yazma kitap, dergi anlamına gelmektedir. Atabey Kılıç mecmûaları, Cilt ve tertip hususiyetleri bakımından; Şekil bakımından; Dil bakımından; Muhteva bakımından; Şahısların tertip ettiği veya şahıslar için tertip edilen mecmûalar(2012: 80-96) olmak üzere beş grupta sınıflandırmıştır.¹ Eski Türk Edebiyatının nesir tarzında yazılmış eserlerinin toplanmış olduğu münşeât mecmuaları da Türk edebiyatı ve tarihi için önemli bir yere sahiptir.

Eski Türk Edebiyatının şiir ağırlıklı olmasından ve mensur metinlerin dilinin ağırlığı ve anlaşılmasının zorluğundan dolayı, münşeât mecmualarına son zamanlara kadar gerekli önem verilmemiştir. Münşeât türündeki bu eserlerin dil ve anlatım özellikleri şiirde olduğu gibi zaman ve duruma göre çok büyük farklılıklar göstermez. Bunun en önemli nedenlerinden biri de münşeât metinlerinin çoğunun el kitabı gibi kullanılmasıdır. Yani birçok münşi veya kâtip daha önce yazılmış münşeât mecmualarındaki ifadeleri çoğu kez bazı kişi ve yer adlarını değiştirerek aynen kullanmışlardır (Derdiyok, 1999: 732).

¹ Mehmet Gürbüz de şiir mecmûalarını, Şiirlerin şekil özelliklerine göre oluşturulan şiir mecmûaları; Şiirlerin konularına göre oluşturulan şiir mecmûaları; Nazire mecmûaları; Şairlerin aidiyeti/mensubiyeti esasına göre hazırlanan mecmûalar; Bir mensubiyet ilişkisi gözetmeksizin belirli şairlerin divânlarını/şiirlerini bir araya getirmeyi amaçlayan mecmûalar (2012: 108-112) olmak üzere beş grupta sınıflandırmıştır.

Münşeat mecmuaları, türlü konularda yazılmış mensur yazıların oluşturduğu eserler olup bunlar;

1. Resmî yazıların bir araya gelmesiyle oluşmuş mecmualar. Bu tür mecmualara Yahya bin Mehmed Kâtib (XV. yy.) Menâhicü'l-inşa, Tâcizade Sa'dî Çelebi Münşeatı örnek verilebilir.

2. Münşeat ya da mecmua adı altında padişah, vezirler, gaziler, kadılar, emirler ve seyhler için yazılacak yazıların başlıkları, bu yazılara hangi cümlelerin uygun düşeceği, beyitler ve örneklerin seçimi ve hatimelerin nasıl yazılması gerektiği hakkında bilgi veren mecmualar. Bu tür mecmualara Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 3226 numarada kayıtlı mecmua ve 3301 numarada kayıtlı mecmualar örnektir.

3. Yalnız bir şairin mektuplarından toplanmış olan münşeat mecmuaları Nâbî'nin münşeatı gibi, -Tâcizade Sa'dî Çelebi Münşeatı bu grup münşeatlara da dahil edilebilir-.

4. Farklı şairlerin mektuplarının bir araya getirilmesiyle oluşmuş olan mecmualar. Veysî, Nergisî, Şerif gibi şairlerin mektuplarının yer aldığı münşeat mecmuası. Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 3330'da kayıtlı mecmua bu tür mecmualara örnektir.

Veysî, Gani-zâde Nadirî vd. şairlerin gazelleri ve mektuplarının yer aldığı Mecmuatü'l-münşeat, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 3354 numarada kayıtlı mecmualar, şeklinde gruplara ayrılabilir (Levend, 1984: 113-116).

Osmanlı döneminden günümüze ulaşan mensur malzemeler içinde önemli kaynaklardan olan münşeat mecmuaları muhteva ve tertip tarzı bakımından Bekir Kütükoğlu tarafından üç gruba ayrılmıştır.

1. Hem şiir hem nesir alanında üstad olan Âlî, Gani-zâde Nadirî, Osman-zâde Ta'ib gibi zatların tertip ettiği veya büyük nasirlerin eserlerinden başkası tarafından seçilerek tanzim olunan münşeatlar -adı geçen şair veya yazarların temasta bulunduğu kişilere gönderdiği, daha ziyade onun hayat hikâyesini tesbite yarayacak ve şekil bakımından- edebî tarafı ağır basan mektuplardan oluşur. Bu mektup veya vesikaların, daha çok tertip edeninin meslekî meşguliyetleriyle ilgili olduğu dikkat çeker. Mesela Sahaflar Şeyhizade Mehmet Esat Efendi'ye ait bir mecmuada ilam, hüccet, vakfiye suretlerinin görülmesi onun muhtelif kadılık hizmetlerinde bulunmasıyla açıklanabilir.

2. Siyasî ve idarî mektupları toplayan münşeat mecmuaları, bunlar arasında Ferîdun Bey münşeatı, Kânî münşeatı, Sarı Abdullah Efendi münşeatı gibi meşhur olanlar ikinci grubu teşkil eder.

3. Bazı münşeat mecmualarında resmî belgelerin değişik şekilleri yanında kâtiplerin bilmesi lüzumlu pek çeşitli bilgiye ve mevzûat hükümlerine yer verilir. Bu mecmualar Divanı Hümâyûn ve Deftardarlık kalemlerinin, kadılık müesseselerinde kâtip olarak çalışacaklara mektup veya belge yazma hüneri kazandırmak için hazırlattıkları yazılardan oluşur (Kütükoğlu, 1988: 169-171). Bu sınıflamaya göre Tâci-zâde Sa'dî Çelebi'nin Moton ve Koron'un fethi ile alakalı münşeatı ikinci gruba girer.

Münşeat mecmuaları içinde kayıtlı olan ve bir yerin fethiyle alakalı yazılan mektuplara fetihnâme denir. Fetihnâmelerde tahmîd (Allah'a hamd), tasliye (Hz. Muhammed'e salat), işlerin tanzimi ve zulmün yok edilmesi gerekliliği, düşmanın ne sebeple yenilgiye uğratıldığı, padişahın azameti, askerin çokluğunun anlatılması, düşmanın vasfı, padişahın zaferi, düşmanın yenilgisi, şükür; düşman ülkesinin zaptı; fetihnâmenin kimle gönderildiği, padişahın Tanrı'ya yalvarışı gibi bölümleri vardır.

Tâci-zâde Sa'dî Çelebi'nin tertip ettiği Mora yarımadası fethinin müjdelenmesi amacıyla yazılan münşeat Sa'dî Çelebi'nin babası Tâci Bey tarafından kaleme alınmıştır (Lugal ve Erzi, 1956: VIII). Tâci Bey'in münşeatında bir önceki paragrafta sıralanan bölümlerin tamamı bulunmamakla beraber kısa olarak da olsa fetih hadisesinin büyük bir kısmı özet halinde yer almaktadır. Sa'dî Çelebi, İnebahtı, Moton ve Koron'un fethi dolayısıyla 956/1500 tarihinde kalelerin fethini Bursa halkına müjdelemek maksadıyla eserini kaleme alınmıştır. Son derece münşiyâne bir üslupla kaleme alınan bu mektupta Moton ve Koron kalelerinin ne zaman ve nasıl zaptedildiği hakkında bilgi verilmektedir.

Tarih kaynaklarına göre İnebahtı 1499 Ağustosunda alınmıştır. İnebahtı'nın Osmanlılar tarafından alınması Venediklileri son derece üzmüş; Venedik ve İspanya gemileri Türklerin nüfuzu altındaki Kefalonya adası önüne gelerek burayı işgal etmişler ve Preveze civarında bir kale daha alıp İnebahtı'nın Osmanlı tarafından alınmasına karşılık vermişlerdir. İnebahtı'nın alınması Venediklileri bu şekilde bir karşılık vermeye sevketsede Venedikliler zaafalarını hissederek Osmanlılarla anlaşmak için bir elçi göndermişler, Venedik tüccarlarının serbest bırakılmasını ve İnebahtı'nın iadesini istemişlerdir. Bunlar kabul olmazsa barışın yenilenmesini talep etmişlerdir. Sultan Bayezid de elçiye benimle barış yapmak istiyorsanız Mora'da elinizde bulunan Moton, Koron ve Anabolu (Neapoli) şehirlerini teslim ederek senede bir kere de vergi vermelisiniz, cevabını vermiştir. Daha sonra ertesi yılın kış ortasında Yakup Paşa, donanmasıyla Moton'u kuşatmış Davut Paşa, Kaptan Paşa ve Pîri Reis gibi komutanların donanmaları ve gayretleri sayesinde 10 Ağustos 1500'de Moton alınmıştır. Ağustos 1501'de Koron ve Navarin de alınmıştır. Bayezid tarafından oğlu Şehzâde Ahmed'e gönderilen fetihnâmede buraların fethi ile ilgili bilgi verilmiş olup mektup Ferîdûn Bey Münşeatında

kayıtlıdır. Yine aynı tarihte Bursa Kadısıyla Bursa subaşısına da mektup yollanmıştır (Uzunçarşılı, 1983: 114).

Bu makalenin konusuna kaynaklık eden münşeatteki fetihname mektubuna, Bursa kadısı ve subaşısına övgü ve dua ile başlanmıştır. Daha sonra fethin nasıl gerçekleştiği Kur’ân-ı Kerim’den ayetlerden delillerle anlatılmıştır. Bu anlatımda düşman askerinin çokluğu, hilekârlığı, türlü gayret ve çabalarla İslam askerinin galip geldiği vurgulanmış; Muharrem ayının on dördüncü (Pazartesi) günü düşman askerlerinin deniz üzerinde yine Osmanlı gemileriyle karşı karşıya geldiği ve çatışmanın başladığı ve akşama kadar sürdüğü belirtilmiştir. Sonunda Osmanlı donanması galip gelmiş ve şükür bölümüne geçilmiştir. Muharrem ayının 27’si ikindi vaktinde düşmanın tamamen teslim olduğu bilgisi Müslümanlara müjdelenmiştir. Mektup 906 Hicri yılının Muharremi’nde (1500 Miladi yılı Ağustos ayında) yazıldığı bilgisiyle sona ermiştir.

Münşeat mecmuası, Tâcizade Sa’dî Çelebi tarafından düzenlenmiş; Mora Yarımadası fethini müjdelemek için yazılı olan mecmuada XIV’üncü numarayla kayıtlı mektup Tâci Bey tarafından yazılmıştır (Lugal ve Erzi, 1956: VIII). Tâci Bey, Osmanlı şairlerinden olup Amasyalıdır. İlim tahsili için Bağdad’a gitmiş, Cafer-i Bermekî’nin sarayına intisab etmiştir. Asıl adı belli değildir. Şeyh Hamdullah Âgâh ile Hüsn-i hatt meşk eden Tâci Bey, Sultan II. Bayezid’in Amasya’da bulunduğu yıllarda Sultanın defterdarlığını yapmıştı. Elli dört yaşında iken 1485 yılı Muharrem ayında vefat etmiştir (Müstakimzâde, 1928: 149).

Tâci Bey’in oğlu Sa’dî Çelebi de devrin âlim ve fâzıl kişilerindedir, Şehzade Cem şairlerindedir. Avrupa’yı Cem’le birlikte dolaşmıştır. Cem’in nişancı, yazıcısı, sohbet arkadaşıdır. O sıralar durumu araştırmak için kıyafetini değiştirip İstanbul’a gelmiş, bazı ileri gelenlere Şehzade Cem’in mektuplarını getirmiş, haberler toplamıştır. Sonunda devlet ileri gelenleri Cem’in adamı olduğunu anlayıp şairi yakalatmışlar ve boğazında iple boğdurup denize atmışlardır (Zavotçu 2005 : 43) Sa’dî Çelebi, Kanunî devri şeyhülislamlarından Çivizâde Muhyiddin Efendi’ye ve devrin pek çok ünlü kişisine hocalık yapmıştır. Müstakimzâde’nin Tuhfe-i Hattatîni’nde Mehmed Sa’dî Çelebi’nin inşa, fazilet ve imlâda kardeşi Cafer Çelebi’ye sânilabileceği derecede hünerli olduğu, fakat diğer yönlerine göre fazilet bakımından daha çok şöhret kazandığı, şiir de yazdığı, medreseden emekli olduktan sonra Cafer Çelebi’den iki sene sonra 1516 senesinde vefat ettiği ve Cafer Çelebi’nin yanına Balat semtinde Sultan Selim Camii yanındaki Nişancı Mescidi avlusuna defnedildiği bildirilmektedir (Müstakimzade: 1928 : 149).

Tâci-zâde Sa'dî Çelebi, İnebahtı ve Moton'un fethinin Bursa halkına müjdelenmesi için yazılan fetihname ile birlikte II. Bayezid, Cem Sultan, Uzun Hasan, Mevlânâ Sirac gibi padişah ve devlet adamlarının kaleme aldığı on beş mektubu mecmua haline getirmiştir. Bu mecmua Necati Lugal ve Adnan Erzi tarafından İstanbul Fetih Derneği İstanbul Enstitü Yayınları olarak 1956 yılında basılmıştır.

İnebahtı, Moton ve Koron'un fethi ile ilgili bir eser daha mevcuttur. Bu eser, Lâmi'î Çelebi tarafından kaleme alınan eserdir. Lâmi'î Çelebi kaynaklarda Bursalı ve Câmî-i Rûm olarak anılır. Câmî-i Rûm olarak anılmasının sebebi İranlı şair Câmî'den çok fazla etkilenmesi, onun eserlerini Türkçeye çevirme gayretindedir. Ancak Lâmi'î Çelebi'nin çevirdiği bu eserler sadece çeviri mahiyetinde değildir, şair kendi şairlik gücünü ve Türk kültürünü eserlerine yansıtmıştır. Lâmi'î'nin fetihnemesi, dinî ifadelele, Allah'a hamd ve şükür cümleleriyle başlar, daha sonra II. Bayezid medhedilir ve eseri ne için yazdığını ifade eder. Bu bölümler klasik İslami eserlerde geleneksel olarak bulunan bölümlerdir. Bu kısımlardan sonra Mora Yarımadasının nasıl fethedildiği canlandırılır. Sonuç olarak, Lâmi'î Çelebi'nin kaleme aldığı fetihname ile Tâci-zâde Sa'dî Çelebi'nin münşeatındaki fetihnamede anlatılan olaylar, tertip düzeni ve içerik açısından birbiriyle uyum gösterdiğini söyleyebiliriz. Ancak Lâmi'î Çelebi'nin münşeatı edebî tasvirler ve anlatım bakımından daha canlıdır. Ayrıca Lâmi'î Çelebi, münşeatının sonunda İnebahtı, Moton ve Koron fethi ile ilgili tarih kıt'ası yazmıştır. Sadî Çelebi'nin eserinde, Lâmi'î Çelebi'ninki gibi tasvirler yer alsa da o kadar canlı ve renkli değildir. Sa'dî Çelebi münşeatına, din uğruna cihat etmenin önemi ve bu uğurda şehit olanların Allah tarafından mükâfatlandırılacağı gibi hususlarda Kur'ân-ı Kerim'den pek çok âyet-i kerime yerleştirmiştir. Lâmi'î Çelebi de bu husustaki âyet veya hadis sayısı çok daha azdır.

Her iki eserde kalenin fethinin zorluğunu anlatan cümleler aşağıdaki şekildedir:

Tâci-zâde Sa'dî Çelebi;

Taht-ı taşarruflarında olan bilâd-ı huşûndan hışn-ı haşin Moton'uhn ki metânet-i medâhil ve şu'ubet-i me'âkili şerhinde zebân-ı endîşe 'âciz ve kıaşırdu, burûc-ı meşîdesi evc-i asumâna mûmâs olup esâs-ı buķ'a-i mûmehhidesi merkez-i kurre-i 'âleme temâs bulmuş her gûşesi cufûn-ı 'uyûn-ı mellâh-ı pür-merdüm-i nâvek-endâz ve her tarafında tûrra-i tarrâr hâlî'ü'l-'izârlar gibi bî-had küffâr-ı hîle-sâz istihlâşına leşker-i bî-şumâr ve elviye-i nuşret-şî'âr ile 'azîmet-i meymûnı muşammim-i kulûb müddet-i medîd menâzil ü merâhil "keţayyi's-sicilli li'l-kütüb"² tayy olundukdan şoñra bir rûz-ı pîrûzda nevâhî-i berri hıyâm-ı muhavver 'imâd ü şevâbit-i evtâd ordu-yı hümâyûnumla muhayyem düşüp bî-tevaķkuf ķal'a-

² Qur'ân 21-104

yı mezbürenüñ Ʒal'ına mübāşeret ve mübāderet olundu ve yir yir Ʒoplar Ʒuruluþ düd u duĥānı ebr-i sâ' iƷa-bār olup göklere ağıdı ve her Ʒarafdan ceng ü āşüb ulaşup nāvek-i Ʒerĥ ü zenberek ĥisār içine yağmur gibi yağdı ve “emĥarnā ‘aleyhim maĥaran fe'nzur keyfe kāne ‘ākıbetü'l-mücrimîn”³ dört gün bu minvāl üzre ĥarb u Ʒıtāl olup beşinci gün Ʒaşra ĥisārı...(Tâci-zāde Sa'dî, 1956 :45)

Lâmi'î Çelebi;

... ve ol Ʒoplar ki her biri eger küh-ı Elbürze Ʒoĥunsa tārümār ve sedd-i İskender'e irse ĥāksār iderdi kārger olmadı ne bir raĥne-i vāşı' oldı ki andan beyāz-ı şubĥ-ı zafer tāli' ola ve ne ol ĥendeĥler Ʒoldı ki Ʒal'aya ġāziler yol bula ĥattā bu faĥr ve ĥaĥır be-nefse şaydım Anātolu tarafından bir burgazın altına yirmi yedi 'azīm urdılar eşer ve zafer itmedi nice itsün ki, ol sūrun Ʒorudan cānibi yara yapıluþ üstüvār olmuşdı ve iç yüzü tamāmet Ʒopraġıla Ʒolmuşdı. Ve'l-ĥāşıl sene sitte ve tis'a mi'e Muĥarremiñ on beşinci gün yevmü'l-işneyne dek Ʒarb ve ĥarb-i mütemādî sefk ve hetk-i mütevālî oldı (Lâmi'î Çelebi, 2465: 82a- 82b).

Sonuç

Moton, Koron ve İnebahtı'nın fethini anlatan Osmanlı kronikleri ve diġer kaynakların verdiġi bilgilerle Sa'dî Çelebi münşeatının ve Lâmi'î Çelebi'nin fetihnamesinin verdiġi malumat birbirini teyid eder. Aralarındaki fark, üslup ve anlatım şeklinden ibarettir. Lâmi'î Çelebi, Sa'dî Çelebi'ye göre şahsî özelliklerini anlatımına daha fazla yansıtmuş, eserin sonunda fetihle ilgili tarih kıt'ası yazmış, savaşa bizzat katıldığını ifade eden 'Bu fakir ü hakır be-nefse saydum' gibi fethi bizzat yaşadığını ifade eden cümlelere yer vermiş, savaş sahneleri anlatımında Sa'dî Çelebi'ye göre daha canlı, daha heyecanlı bir anlatım sergilemiştir. Sa'dî Çelebi anlatımında İslam uğruna cihat etmenin faziletleri, İslamiyette şehadete verilen önem, Allah'ın dinine ve peygambere karşı gelenlerin, yeryüzünde bozgunculuk çıkarıcıların muhakkak cezalandırılacağı gibi konulardaki ayetlerden örneklere yer vermiştir. Bu deniz savaşına bizzat katılan Sinoplu Safâyî de aynı konuyu, mesnevi nazım şeklinde yazarak eser bırakmıştır. Safayî'nin kaleme aldığı fetihnemenin transkripsiyonlu metni Ayşe-Levent Kayapınar ve Bilge Kaya Yiğit tarafından yapılarak yayına hazır hale getirilmiştir.

Tâci-zade Sa'dî Çelebi münşeatı, Lâmi'î Çelebi'nin Mora Yarımadasının fethi hakkındaki fetihnamesi ve Sinoplu Safâyî'nin aynı konudaki Mesnevi nazım şekliyle yazmış olduġu fetihnamesi edebî bir kaynak olduġu kadar tarihî bir kaynak olarak da türkologların ilgisine muhtaçtır. Münşeatın metninin günümüz harflerine aktarılmış transkripsiyonlu metni ve metinde gećen Kur'ân-ı Kerim ayetleri tebliġin sonunda verilmiştir.

³ Ʒur'ân 7/83

Fetiḥ-nāme-i Moton ve Ḳoron ki be-Medīne-i Burūsa Āmede-būd Der- evāḥir-i Şafer Be-terkīb Efendī-yi Sellemallāhu ve İbḳāhu

Aḳzā ḳuzāti'l-müslimīn ulā vülāti'l-muvaḥḥidīn ma'deni'l-faẓl ve'l-yaḳīn vāriş-i 'ulūmi'l-enbiyā' ve'l-mürselīni'l-mü'eyyed bi-te'yidillāhi'l-meliki'l-mu'īn Burūsa ḳaḏısı Mevlānā Bedreddin dāmet feẓā'ilihu ve mefḥarū'l-emācid ve'l-mu'temedīn-i Burūsa şubaşısı ḳulum zīde ḳadrihū tevḳī'-i refi'-i hümāyūn vāşıl olıcaḳ ma'lūm ola ki çün āyet-i kerīme “Lā yesteva'l-ḳā'idūn”⁴ ve kelīme-i ḫayyibe-i “ellezīne āmenū ve hācerū ve cāhidū fi sebilillāhi bi-emvālihim ve enfūsihim ve a'zam derece 'indallāhi ve ulāikehümü'l-fā'izūn”⁵ guzātun 'uluvv-ı şānı ve sūmuvv-ı mekānı beyānında nāzil olup kelām-ı ḳadīmde bundan ḡayrı mevāzi'-i 'adīdede daḡı feẓāyil-i ḡaẓv ü cihād ü semerāt-ı cedd ü ictihād mezkūr ve mestūr olmuşdur. Pes her ferde 'umūmen ve selāḫin-i zū'l-ḳadre ḫuşuşen münāsib bil vācib bu farīzanuñ edāsına ḳıyām gösterüp iddiḫār-ı zeḫāyir-i ecr-i cezil eylemekdür. “Feinne zālīke min 'azmī'l-umūr ve mā'ül hayāti'd-dünyā illā metāü'l-ḡurūr”⁶ bināen 'alā hāzā cenāb-ı Ḥaḳ'dan celle ve 'alā isti'ānet ve rūḫ-ı pāk-ı Seyyid-i Kā'ināt'dan 'aleyhi's-selām istiḡāset idüp mücerred iḫrāz-ı müşevvibāt-ı 'azīm **ḳaşdına** ḫayyife-i Venedik-i la'inūñ ḫazalehumallāhu ilā yevmi'd-dīn⁷ ki münkirān-ı millet-i nebevī ve müstekbirān-ı risālet-i Muştafavīdür. Taḫt-ı taşarruflarında olan bilād-ı huşūndan ḫışn-ı ḫaşīn Moton'uñ ki metānet-i medāḫil ve şu'ūbet-i me'ākili şerḫinde zebān-ı endīşe 'āciz ve ḳaşırđur, burūc-ı müşeyyidesi evc-i āsmāna mūmās olup esās-ı buḳ'a-i mūmehhidesi merkez-i kürr-e-i 'āleme temās bulmuş her ḡuşesi cufūn-ı 'uyūn-ı mellāḫ-ı pūr-merdüm-i nāvek-endāz ü her ḫarafında ḫurra-i ḫarrār ḫalī'ü'l-'izārlar gibi bī-ḫad küffār-ı ḫīle-sāz istiḫlāşına leşker-i bī-şumār ve elviye-i nuşret-şī'ār ile 'azīmet-i meymūnı muşammim-i ḳulūb müddet-i medīd menāzil ü merāḫil “keḫayyi's-sicilli li'l-kütüb”⁸ ḫayy olundukdan şoñra bir rüz-ı pīrüzda nevāḫī-i berri ḫıyām-ı muḫavver 'imād ü şevābit- evtād ordu-yı hümāyūnumla muḫayyem düşüp bī-tevaḳḳuf ḳal'a-yı mezbūrenūñ ḳal'ına mübāşeret ve mübāderet olundu ve yir yir ḫoplar ḳuruluş dūd u duḫānı ebr-i sā'ika-bār olup göklere aḡdı ve her ḫarafdan ceng ve āşūb ulaşup nāvek-i çerḫ ü zenberek ḫisār içine yağmur gibi yağdı ve “emḫrīnā 'aleyhim maḫaran fe'nzur keyfe kāne 'āḳıbetü'l-mücrimīn”⁹ dört gün bu minvāl üzre ḫarb u ḳıtāl olup beşinci gün ḫaşra ḫisārı Mışrā': Devlet-i mārā muşahḫar şod be-te'yīd-i Ḥudā¹⁰

Bu fetḫ-i hümāyūnuñ 'aḳabince ḫonanma gemilerüm ki “el-cevārü'l-münşe'ātu fi'l-baḫri ke'l-a'lām”¹¹ ḫasbihālleridir. Her birisi bir dilirān-ı rezm-āzmā ve “cereyne bihim birīḫin ḫayyibetin ve ferīḫü bihā”¹² deryā yüzünden zūḫūr idüp

⁴ Ḳur'ān 4/95

⁵ Ḳur'ān 9/20

⁶ Ḳur'ān 3/185-186

⁷ Allah onları kıyamete kadar yerin dibine batırsın.

⁸ Ḳur'ān 21-104

⁹ Ḳur'ān 7/83

¹⁰ Devlet, Allah'ın inayetiyle bizim elimize geçti.

¹¹ Ḳur'ān 55/24

¹² Ḳur'ān 10/22

cevānib-i baħrūñ daħi üç yüz miqdārı sefine-i gerdūn peyker-i qamer-lenger-i sehāb-ı bād-bān ſihāb-ı rīsmān gelūp ihāta eylediler, gāziler ki “enne lehum kademe ſıdkın inde Rabbihim”¹³ baħr ü berden ve ħuſq u terden muħārebeye āgāz kılup her laħza prankı ve tüfekler küffār-ı bed-kirdāra “len yenfa‘ kümü’l-firāru”¹⁴ peyāmın iledūp ve pey-ā-pey peykān-ı sihām ahālī-i qal‘aya “eynemā tekūnu yudrikkümü’l-mevtü velev küntüm fi-burūcın müſeyyidetin”¹⁵ peyāmın inhā eylerdi, bu eſnāda kāfir gemileri daħi qal‘aya qarīb bu maħalde sefāyin-i ehl-i İslām ile muqābil olup cānibinden nāyire-i ħarb ü kıtāl iſti‘āl buldu, āħir-i nesāyim-i fetħ ü firūzı “leqad naſarakūmullāhu fi mevātını keſiratin”¹⁶ mehebinden tenessüm idūp iki mavnaları mükemmel adamları ve müretteb esbābıyla alınıp bir ikisi daħi batdı, muħaſſalü’l-kelem, cehennemilerden ba‘zı ‘azab-ı ħarqa ve ba‘zı āl-i fir‘avn gibi belā-yı ħarqa mübtelā olup bir miqdārı hedef-i tır ü tu‘me-i ſemſir bir miqdārı daħi eſir ü giriftār düşüp “ve mā beqā minhum men necā bi-re’sihi feqad rabiħa”¹⁷ mefhümüyle ‘āmil olup firār ihtiyār eylediler. Mıſra‘ : Ez bād-ı hevā āmed ü berbād-ı hevā refı¹⁸

Bu fütūħ-ı meserret-fezā müyesser olduğdan ſoñra nice gün geçüp rüyin-ten-i leſker-ſiken seng-dil kavī-heyākil menār-kāmet pür-ſalābet āteſ-bār ſā‘ ika-girdār haſm-ſikār naſr-ı nigār zafer-rehber ejdehā-peyker toplar ile der-i dīvārı zır ü zeber kılınıp ħendeq-ı tavil ü ħariz ki efkār-ı ‘uqalādan ‘amiqdür. Ĥaſāk u ħār u aħcār u eſcārile saħı-ı zāhir ile ‘arſa-i zemīne müstevä kılınmak ſadedinde iken Muħarremü’l-ħarām ayınıñ on dördüncü günü ki yekſenbe gündür, ħiſāra esbāb-ı ħarb ve a‘vān ve eñſār getürmek hevāsına küffār-ı ħāk-sār yine deryā yüzüne gelūp benüm gemilerüm daħi varup muqābil olmaħ tedārükünde iken enginden ikindü vaqtinde dört beſ pāre qadırğası hevā muvāfaqati ve rüzgār mu‘āveneti ile gelūp qal‘aya dāħil oldılar, egerçi ħiſār kemā hüve’l-maħſūd yıķılmış ve ħendeq daħi temām-ı murādca tolmıſ degil idi ki yürümeye qābil olaydı, fe-emmā bu qadıyyenüñ vuķū‘undan ħayret-i İslām ve ħamiyet-i dīn-i seyyidi’l-enām ħalebe idūp hemīn ol sā‘at cevānibden yürüyüş itmeye fermān-ı qazā cereyān-ı ſādır olup sākīnān-ı melā’-i a‘lā āvāze-i “qātiluhum yu‘azzibhumullāhu bi’eydiküm yuħzihim ve yanſurküm ‘aleyhim ve yeſfi ſudüre kavmin mü‘minin”¹⁹ ile dervāze-i mesāmi‘-i cünūd-ı muvaħħidini pür kıldı. ‘Alemler çözülp tabl u nekkāreler dövölüp dādverān-ı adū-bend-i kiſver-güşā her güşeden bismillāhirrahmānirrahīm diyü ‘azm-i rezm eyleyüp cā-be-cā ħarbeler lisān-ı ħāl ile ſadr-ı sīne-i ‘adū-yı maħzūlde “elem neſraħ leke ſadrek”²⁰ āyetin tilāvet ve zaħm-ı ſemſir ve tır-i ħaſma silāħın bıraķdırup “ve vaqā‘nā ‘anke vizrek”²¹ ħāletin ħikāyet eyledi. Gerze-

¹³ Qur‘ān 10/2

¹⁴ Qur‘ān 33/16

¹⁵ Qur‘ān 4/78

¹⁶ Qur‘ān 9/25

¹⁷ Onlardan kendi kendine kurtulup kalanlar kazandı.

¹⁸ Rüzgārla gelen rüzgārla gitti, ber-hava oldu.

¹⁹ Qur‘ān 9/14

²⁰ Qur‘ān 94/1

²¹ Qur‘ān 94/2

i gāv-peyker mühre-i püşt-i a' dāyı şikest idüp fehvā-yı “ellezī enkaza zahrek”²² zāhir ve cüyüş-ı müsliminden dūrūd ve şalāt-ı nā-mahdūd ‘ayyūka çıkup sırr-ı “ve refa' nā leke zikrek”²³ gün gibi zāhir ü bāhir oldu. Tarafeynden gurūb-ı āfitāb-ı ‘ālem-tāba dek mukābele olup ‘ākıbet “feinne ma'al 'usri yusrā inne ma'al 'usri yusrā”²⁴ muktezāsınca belde-i mezkūre alınup ber-ḥasb-i naşş-ı kerīm “feizā feragte fenşab ve ilā rabbike fergab”²⁵ kıllisine rāyāt-ı feth-āyāt naşb olunup Bārī-i te'ālā cānibine mūcib-i şükr ü sipās u müstevcib-i ḥamd-i bī-kıyās vāki' oldu el-minnetulillāh ki ber mūceb-i “innemā cezā'ullezīne yuhāribunallāhe ve resūlehu ve yes'avne fi'l-arḍi fesāden en yuḳattelū”²⁶ keferesinūñ zūkūrı maḳtūl ve ināşı da meflūl ve eṭfāl-i şıgārı yetāmı ve evlād-ı kibārı esārī-i me'ābid-i rehā-bīni mesācid-i mūcāhidin ve zevāyā-yı kenāyis mevāzi'-i cevāmī'-i mü'minin āyin-i bātil-ı küffārdan bedel-i icrā olan ḳavānīn-i şerāyi'-i Aḥmedī ve āvā-yı nāḳūs yerine istimā' olunan zemzeme-i penc-i nevbet-i Muḥammedī olup ol daḫi şimdi cümle-i muzāfāt memālik-i maḫrūseden olmuştur. Ve bu feth-i mübārek nice fütūḫāt-ı 'azīmeyi daḫi müsteṭab' olup ḳal'a-yı Ḳoron ki ḳulel-i menī' ası gibi rif' atde mūmessilāt-ı eflāke mūmāsildür. Māh-ı mezkūruñ yirmi yedinci günü ikindü vaḳtinde onuñ ḫalkı daḫi kemāl-i itā'at ve inḳiyād gösterüp miftāḫın gönderdiler. Ve daḫi bu iki ḳal'aya tābi' ne ḳadar ḳilā' ve biḳā' var ise anlar daḫi tamām müstaḫlaş olup cümlesi bi-'ināyetillāhi te'ālā memālik-i maḫrūsenūñ sāyir ḳilā'ına mülḫaḳ olmuştur. Bu ḫādişe-i meserret-enbā ve beşāret-i selvet-fezānuñ itṭilā'ından cemāhīr-i ümmet-i Muḥammed 'aleyhi's-selām 'āmat ve sākinān-ı ḫıṭṭa-i vilāyet-i maḫmiyye ḫāşşaten mesrūr ve şādān ve mübtehic ve ḫandān olmağın Medīne-i Burūsa ḫamiyyet-i 'ani'l-āfāt ve'l-besā ḫalkına i'lām ve tenbīh itmek için meḫarū'l-emācid Ayas Şubaşı irsāl olundu inşāallāhu'l-e'azz varup tebliğ idicek şenlikler ve şādılıklar ḳılıp ba'de-ez ḫamd fettāḫ-ı zū'l-minen callat-i ḳudrete devām-ı devlet-i ebed peyvendüm du'āsına iştigāl göstereler. Tahriren fi evāḫir-i şehir-i Muḫarremü'l-ḫarām li-seneti sitte ve tis'a mi'etü'l-hicriyeti'n-nebeviyyeti'l-Muḫtafaviye be-yurt-ı ḳal'a-yı Moton. [Hicrī 906/Milādī 1500 senesi Ağustos sonları].

Tāci-zāde Sa'dī Çelebi Fetihnâmesinde geçen ayetler

Âl-i İmrân	85-186	185 - Her canlı ölümü tadacaktır. Ancak kıyamet günü yaptıklarınızın karşılığı size tastamam verilecektir. Kim cehennemden uzaklaştırılıp cennete sokulursa gerçekten kurtuluşa ermiştir. Dünya hayatı, aldatıcı metadan başka bir şey değildir.	185-Küllü nefsin zâ'ikatül mevt* ve innemâ tüveffevne ücûraküm yevmel kıyameh* fe men zuhziha anin nâri ve üdhilel cennete fe kad fâz* ve ma hayatüd dünyâ illâ metâ'u'l gurûr 186- Le tüblevünne fi emvâliküm ve enfûsiküm ve le
------------	--------	--	--

²² Ḳur'ân 94/3

²³ Ḳur'ân 94/4

²⁴ Ḳur'ân 94/5-6

²⁵ Ḳur'ân 94/7-8

²⁶ Ḳur'ân 5/33

			suçluların akıbeti nasıl oldu.	mücrimîn
	Tevbe	4	14,15 - Onlarla savaşın ki, Allah onlara sizin ellerinizle azap etsin, onları rezil etsin, onlara karşı size yardım etsin, mü'min topluluğun gönüllerini ferahlatsın ve onların kalplerindeki öfkeyi gidersin. Allah dilediğinin tövbesini kabul eder. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.	14- Kâtiluhüm yü'azzibhümüllâhü bi eydiküm ve yuhzihim ve yensurküm aleyhim ve yeşfi sudûra kavmin mü'minîn 15- Ve yüzhib gayza kulûbihim ve yetübüllâhü alâ men yeşâ' vallâhü alimun hakim
	Tevbe	0	20 - İman edip hicret eden ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad eden kimselerin mertebeleri, Allah katında daha üstündür. İşte onlar, başarıya erenlerin ta kendileridir.	20- Ellezîne amenû ve hâcerû ve câhedû fi sebilillâhi bi emvâlihim ve enfüsihim a'zamû deraceten indellâh ve ülä'ike hümü'l-fâ'izûn
	Tevbe	5	25 - Andolsun, Allah birçok yerde ve Huneyn savaşı gününde size yardım etmiştir. Hani, çokluğunuz size kendinizi beğendirmiş, fakat (bu çokluk) size hiçbir yarar sağlamamış, yeryüzü bütün genişliğine rağmen size dar gelmişti. Nihayet (bozularak) gerisin geriye dönüp kaçmıştınız. ²	25- Le kad nasarakümüllâhü fi mevâtine kesrâtin ve yevme huneynin iz a'cebetküm kesratüküm fe lem tugni anküm şey'en ve dâkat aleykümü'l-ardu bi mâ rahubet sümme velleytüm müdbirîn
0	Yunus		2 - İçlerinden bir adama, insanları uyar ve iman edenlere, Rableri katında kendileri için bir doğruluk makamı bulunduğunu müjdele diye vahyetmemiz, insanlar için şaşılacak bir şey mi oldu ki o kâfirler, "Bu elbette apaçık bir sihribazdır" dediler?	2- E kâne li'n-nâsi aceben en evhaynâ ilâ racülin minhüm en enziri'n-nâse ve beşşirillezîne âmenû enne lehüm kademe sıdkın inde rabbihim kâle'l-kâfirüne inne hâzâ le sâhırun mübin
0	Yunus	2	22 - O, sizi karada ve denizde gezdirip dolaştırandır. Öyle ki gemilerle denize açıldığımız ve gemilerinizin içindekilerle birlikte uygun bir rüzgarla seyrettiği, yolcuların da bununla sevindikleri bir sırada ona şiddetli bir fırtına gelip çatar ve her taraftan dalgalar onlara hücum eder de çepeçevre kuşatıldıklarını (batıp boğulacaklarını) anlayınca dini Allah'a has kılarak "Andolsun, eğer bizi bundan kurtarırsan, mutlaka şükredenlerden olacağız" diye Allah'a yalvarırlar.	22- Hüvellezî yüseyyiruküm fi'l-berri ve'l-bahri hattâ izâ küntüm fi'l-fülki ve cerayne bihim bi rihın tayyibetin ve ferihû bihâ câ'athâ rihun âsıfün ve câ'ahümül mevcü min külli mekânin ve zannu ennehüm ühîta bihim de'avüllâhe muhlisîne lehü'd-dîn le'in enceytenâ min hâzihî le nekûnenne mine'ş-şakirîn

1	Enbiya	04	104 - Yazılı kağıt tomarlarının dürülmesi gibi göğü düreceğimiz günü düşün. Başlangıçta ilk yaratmayı nasıl yaptıysak, - üzerimize aldığımız bir vaad olarak onu yine yapacağız. Biz bunu muhakkak yapacağız.	104- Yevme natvi's- semâ'e ke tayyi's-sicilli li'l-kütübi kemâ bed'e'nâ evvele halkın nüvîdühü va'den aleynâ innâ künnâ fâ'ilin
3	Ahzab	6	16 - De ki: “Eğer siz ölümden ya da öldürülmekten kaçırırsanız, kaçmak size asla fayda vermeyecektir. O takdirde bile (hayatın zevklerinden) pek az yararlandırılırsınız.”	16- Kul len yenfe'akümü'l firâru in ferartüm mine'l-mevti evil katli ve izen lâ tûmette'üne illâ kalilâ
5	Rahman	4	24 - Denizde akıp giden dağlar gibi yüksek gemiler de O'nundur.	24- Ve lehu'lcevâri'l-munşe'âtu fi'l-bahri ke'l-a'lâm.
4	İnşirah	-8	1 - (Ey Muhammed!) Senin göğsünü açıp genişletmedik mi? 2,3 - Belini bükken yükünü üzerinden kaldırmadık mı? 4 - Senin şânını yükseltmedik mi? 5 - Şüphesiz güçlülükle beraber bir kolaylık vardır. 6 - Gerçekten, güçlülükle beraber bir kolaylık vardır. 7-8 Boş kaldın mı hemen başka işe koyul ve hemen Rabbine yönel.	1-Elem neşrah leke sadrek 2- Ve vada'nâ 'anke vizrek 3-Elleziy enkada zahrek 4-Ve refa'nâ leke zikrek 5-Feinne me'al'usri yüsâ 6- İinne me'al-'usri yüsâ 7 Fe izâ feragte fensab 8-Ve ilâ rabbike fergab

KAYNAKLAR

- Aslan, Mustafa. (2007), “Amasyalı Hattatlar”, Turkish Studies, Volume 2/4 Fall, s.123-143.
- Derdiyok, İ.Çetin. (1999), “Osmanlı Devrinde Mektup Yazma Geleneği”, Osmanlı Kültür ve Sanat, C 9, s. 731-740 Ankara 1999.
- Demiray, Kemal. (1974), “Tanzimatdan Günümüze Değın Mektup”, Türk Dili, S 274, s. 89-96.
- Gökyay, Orhan Şâik. (1974), “Tanzimat Dönemine Değın Mektup”, Türk Dili, S 274, s. 17-29.
- Gürbüz, Mehmet. (2012), “Şiir Mecmûaları Üzerine Bir Tasnif Denemesi” Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı, s. 97-113.
- Haksever, Halil İbrahim. (1998), “Münşeat Mecmuaları ve Edebiyat Tarihimiz İçin Önemi”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S 1, s 73-86.
- Haksever, Halil İbrahim. (1999), “Münşeat Mecmualarında ‘Sebeb-i Te’lif’” Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C 1, S 3, s. 55-64.
- Kılıç, Atabey. (2012), “Mecmûa Tasnifine Dâir” Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı, s. 75-96.
- Kutluk, İbrahim. (1974), “Münşeatlar ve Günümüze Dek Gelen Mektup Betikleri Üzerine” Türk Dili, C XXX, S 274, s. 367-378.

Kütükoğlu Bekir. (1988), “Münşeat Mecmualarının Osmanlı Diploması Bakımından Ehemniyeti”, Tarih Boyunca Paleografya ve Diploması Semineri, 30 Nisan-2 Mayıs 1986, Bildiriler, s.169-176 İstanbul.

Lâmi’î Çelebi, Fetihnâme-i Kale-i Moton, Konya Mevlana Müzesi Türkçe Yazmaları No. 2465/2.

Levend, Âgâh Sırrı. (1984), Türk Edebiyatı Tarihi, TTK Yayını, Ankara.

Müstakimzâde Süleyman Sadettin. (1928) Tuhfe-i Hattâtîn, Hazırlayan İbnülemin Mahmut Kemal, İstanbul.

Okay, M. Orhan. (2004), “Mektup” DİA, C 29, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

Tâcî-zâde Sa’di Çelebi. (1956), Tâcî-zâde Sa’di Çelebi Mecmuası, Hazırlayan Necati Lugal, Adnan Erzi, s. 44-48, İstanbul.

Tansel, Fevziye Abdullah. (1964), “Türk Edebiyatında Mektup”, Tercüme, C XVI, No. 77-80, s. 386-390.

Uzun, Mustafa. (2000), “Münşeat” DİA, C 22, s. 338-339, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

Zavotçu, Gencay. (2005), Eski Türk Edebiyatı Nazım ve Nesir, Aydın Kitabevi, Ankara 2005.